

ЦАХИМ ОРЧИНД ХУУРАМЧ МЭДЭЭЛЛИЙН ТАРХАЛТЫГ ХЯЗГААРЛАХ БОЛОМЖ

Г.Мэндхүү*, Сайханмэнд**

**МУИС-ийн Сэтгүүл зүй, олон нийтийн харилцааны тэнхимийн
дэд профессор, доктор (Ph.D)*

***МУИС-ийн Сэтгүүл зүй, олон нийтийн харилцааны
тэнхимийн магистрант*

Түлхүүр үгс: Интернэт, мэдээллийн дайн, баримт шалгагч, технологийн шийдэл, эрх зүйн зохицуулалт

Оршил. Өмнө нь мэдээлэл эрж хайж олох нь ихээхэн бэрхшээлтэй, цаг хугацаа, хүчин чармайлт шаардсан үйл явц байсан. Харин орчин үед мэдээлэл олж авах нь хялбар болсон. Гагцхүү уг мэдээлэл үнэн бодит байдалд нийцэж байна уу гэдгийг магадлан, шүүлтүүртэй хандах нь гол асуудал болоод байна. Бидний амьдарч байгаа энэ эрин үед интернэтийн сүлжээнд холбогдсон компьютер, гар утастай хүн болгон мэдээлэл хүлээн авагч төдийгүй, өөрөө мэдээлэл бий болгож, түгээн дэлгэрүүлэгч болсон. Урд хожид байгаагүй ийм нөхцөл байдлын улмаас үнэн бодит байдалд нийцэхгүй мэдээлэл нийгэмд тархаж, хуурамч мэдээллийн уршгаар хүмүүс төөрөгдөлд автаж буруу шийдвэр гаргахад хүргэдэг байна. Өнөө үед хуурамч мэдээлэл тархаж байгаа гол талбар нь цахим орчин болсон гэдгийг дэлхий нийтээрээ хүлээн зөвшөөрч байна. Иймд цахим орчинд хуурамч мэдээллийн тархалтыг хэрхэн хязгаарлах вэ? гэдэг асуудлыг судлах нь чухал юм. Энэхүү эрдэм шинжилгээний өгүүллийн зорилго нь цахим орчинд тархаж байгаа хуурамч мэдээллийн нөлөөнд автахгүйн тулд Монголын нийгэм ямар алхам хийх нь оновчтой вэ гэдэг асуултад хариулт олоход оршиж байна. Дээрх зорилгод хүрэхийн тулд дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн юм. Үүнд:

-хуурамч мэдээллийн тухай шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судалж мөн чанарыг нь тодорхойлох;

-дэлхийд тэргүүлэгч зарим улс орны төр засгийн газраас авч хэрэгжүүлж байгаа ажлыг тоймлон судлах;

-Монгол Улсад цахим орчинд хуурамч мэдээллийн тархалтыг хязгаарлахын тулд авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээг судалж үнэлэх

Материал ба судалгааны арга зүй. Сонгож авсан сэдвийн дагуу судалгааны ажлыг гүйцэтгэхдээ нийгмийн шинжлэх ухаанд түгээмэл хэрэглэдэг түүхчлэн үзэх, нэгжээс ерөнхий рүү шинжлэх, харьцуулах, мөн SWOT анализ хийх арга ашиглалаа. Хуурамч мэдээллийн тухай ойлголт, түүний мөн чанарыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй тодорхойлсны дараа Оросын Холбооны Улс (ОХУ), Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс (БНХАУ), Казахстан, Америкийн Нэгдсэн Улс (АНУ), Европын Холбооны гишүүн орнуудад хуурамч мэдээллийн тархалтыг хязгаарлахын тулд ямар арга хэмжээ авч байгаа тухай баримтуудыг нээлттэй эх сурвалжаас авч, харьцууллаа. Үүний дараа Монгол Улсад хуурамч мэдээлэл тархаж, олон нийтийг төөрөгдөлд оруулж байгаа нөхцөл байдалд SWOT анализын аргаар тодруулсан юм. Ингэснээр манай улсын нөхцөл байдал, онцлогт тохирсон шийдлийг санал болгох боломж бүрдэнэ. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан цаг үеийн шинжтэй үйл явдал, үзэгдлийн тухай мэдээлэхээс гадна тодорхой асуудлыг хөндөж, олон нийтийн анхаарлын төвд оруулж, нийгмийн санаа бодлыг төлөвшүүлэх боломжтой. Иймд улс орны төрийн эрх баригчид, улс төрчид, геополитик, стратеги судлаач нар, цэрэг батлан хамгаалах салбарынхан мэдээллийг “зэвсэг” гэдэг өнцгөөс нь авч үзэж ашиглаж ирсэн байдаг. Дэлхийн улс орнууд ямар нэгэн сөргөлдөөний үеэр цэрэг зэвсгийн хүч ашиглаж ялалт байгуулахаас гадна өөртөө ашигтай нөхцөл байдлыг үүсгэхийн тулд урьдчилан төлөвлөж бэлтгэсэн мэдээллийг тогтмол хэвлэл, радио, телевиз, цахим мэдээллийн хэрэгсэл, олон нийтийн сүлжээгээр түгээж байгаа жишээ олон байгаа. “Мэдээллийн дайн” гэдэг нэр томьёо бий болж шинжлэх ухаанд судалгааны эргэлтэд орсон нь ч тохиолдлын хэрэг биш юм. АНУ-ын эрдэмтэн Т.Рон “Зэвсгийн тогтолцоо ба мэдээллийн дайн” илтгэлдээ “мэдээллийн дайн” гэдэг ойлголтыг хэрэглэжээ. (Кихтан В.В., Качмазова З.Н., 2018) Өнөө үед “мэдээллийн дайн” нь онолын түвшнээс хальж, аль хэдийнээ бодит амьдралд хэрэгждэг болсон гэдгийг дэлхийн олон орны судлаачид хүлээн зөвшөөрч байна. Мэдээллийн дайны үед ашигладаг нэг зэвсэг нь хуурамч мэдээлэл (англи. disinformation) юм. Хуурамч мэдээлэл нь интернэт бий болсноор гэнэт гарч ирсэн зүйл биш. Эртний хүмүүс ч хуурамч мэдээлэл санаатайгаар түгээж өөртөө давуу байдал бий болгож, өөртөө ашигтай шийдвэр гаргуулахад ашиглаж байсныг түүхийн ном судраас олж үзэх боломжтой. Орчин үед интернэтийн сүлжээ бий болсноор үнэн бодит байдалд нийцэхгүй хуурамч мэдээлэл тархах цар хүрээ нь эрс нэмэгдсэн тул анхаарал татсан асуудал болоод байгаа юм. Disinformation гэдэг нэр томьёог Монгол Улсын Аюулгүй байдал судлалын хүрээлэнгийн мэргэжилтнүүд хуурамч мэдээлэл гэж орчуулах санал дэвшүүлсэн байдаг. Олон нийтийн санаа бодлыг төөрөгдүүлэх, үнэнийг бүрхэгдүүлэх зорилгоор хуурамч мэдээлэл түгээдэг.

Дэлхийн улс орнууд хуурамч мэдээллийг хязгаарлахын тулд ямар арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байгааг тоймлон авч үзье. ОХУ-ын эрх баригчид хуурамч мэдээллийн эсрэг тэмцэхэд хүчин чармайлт гаргаж байгаа гэж албан ёсоор мэдэгддэг бөгөөд “Олон нийтийн харилцаа, мэдээллийн технологи, харилцаа холбооны хяналтын алба” (орос хэлээр – Роскомнадзор) хэмээх байгууллагыг 2008 онд байгуулсан. Тус байгууллага нь ОХУ-ын нутаг дэвсгэрт интернэтийн сүлжээтэй холбоотой асуудлыг хариуцдаг бөгөөд веб сайт нээх зөвшөөрөл, веб сайт хаах, гадаадын орнуудын веб сайт руу ОХУ-ын нутгаас хандах боломж олгох эсэхийг ч шийддэг. Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл (ОНМХ) ба цахим орчинтой холбоотой харилцааг зохицуулах хэд хэдэн хууль ОХУ-д хүчин төгөлдөр үйлчилж байна. Жишээ нь, Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн тухай хууль, Зар сурталчилгааны тухай хууль, Худал мэдээг хориглох тухай хууль, Оросын армийг үгүйсгэхийн эсрэг хууль, Гадаадын агентын тухай хууль зэргийг дурдаж болно. Эдгээр хуулийг зөрчсөн гэж шүүх

үзвэл эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх ял оноодог. Хуурамч мэдээлэл тархаж байгаа гол орчин нь Facebook, Instagram зэрэг өрнөдийн орнуудад үүссэн нийгмийн сүлжээ гэдэг байр суурийг ОХУ-ын эрх баригч баримталж байна. Иймд одоо ОХУ-д Facebook, Instagram зэрэг нийгмийн сүлжээг хориглож, үүний оронд Vkontakte, Odnoklassniki зэрэг ОХУ-д үүсгэн байгуулсан нийгмийн сүлжээг хэрэглэхийг ард иргэддээ уриалах болсон. ОХУ-д төрийн өмчийн радио, телевиз, Засгийн Газраас эрхлэн гаргадаг өдөр тутмын сонин хүчирхэг хэвээрээ байгаа бөгөөд хувийн өмчийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн хувьцааг эзэмших замаар төр хяналтаа тогтоосон. ОХУ-д амжилттай ажиллаж байгаа хараат бус, чөлөөт сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл хуруу дарам цөөхөн. Өрнөдийн орнууд ОХУ-ын эрх баригчдыг хэвлэлийн эрх чөлөөг хумьж байгаа, иргэдийнхээ үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг илт зөрчдөг, хөрш орнуудад болон барууны улс орнуудад худал мэдээлэл тараадаг гэж буруутгаж байна. Харин ОХУ-ын төрөөс дээрх гомдол нь үндэслэлгүй гэж тайлбарладаг.

БНХАУ-ын хуурамч мэдээлэлтэй тэмцэхийн тулд технологийн болон хууль эрх зүйн, үзэл суртлын аргуудыг хослуулан хэрэглэдэг. БНХАУ-ын нутаг дэвсгэрээс гадаадын орны зарим веб сайт руу нэвтэрч орох боломжгүй. Интернэтийн сүлжээтэй холбоотой харилцааг зохицуулах үүргийг БНХАУ-ын аж үйлдвэр ба мэдээллийн технологийн яам, Мэдээллийн системийн төрийн удирдлагын газар - SASAC, БНХАУ-ын Коммунист намын үзэл суртлын хэлтэс зэрэг байгууллагууд хүлээжээ. Facebook, Instagram, Youtube зэрэг өрнөдийн орнуудад үүсгэн байгуулсан нийгмийн сүлжээ, социал медиа руу нэвтрэх боломжгүй бөгөөд БНХАУ-д Wechat, Weibo, Youku зэрэг үндэснийх нь сайтууд бий. Үүний зэрэгцээ цахим орчинд түгээгдэж байгаа мэдээллийн агуулга, хэлбэр нь БНХАУ онцгой ач холбогдол өгөхийн зэрэгцээ төрийн мэдлийн телевиз, радио, мэдээллийн агентлагийн үйл ажиллагааг бэхжүүлж, хүчирхэгжүүлэхэд онцгой анхаардаг.

Казахстан Улсад хэвлэл мэдээллийн салбар төрөөсөө хэт хамааралтай. Нийгэмд тархаж байгаа аливаа мэдээллийг төр бүрэн хяналтдаа байлгахыг эрмэлздэг. Казахстан улсын “Мэдээлэл, нийгмийн хөгжлийн яам” нь хэвлэл мэдээллийн үйл ажиллагаатай холбоотой бүх харилцааг зохицуулдаг. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл байгуулах зөвшөөрөл олгох, цуцлахаас гадна ташаа мэдээлэл, нийгэмд тогтворгүй байдал үүсгэх эрсдэлтэй гэж сэжиглэсэн тохиолдолд хянан шалгах ажлыг хариуцдаг. Хууль эрх зүйн орчин талаасаа олон нийтийн хэвлэл мэдээллийг зохицуулсан нэг эх хуультай, ташаа, төөрөгдүүлсэн мэдээлэлтэй холбоотой асуудал эрүүгийн болон захиргааны хуулиар зохицуулагддаг. Казахстаны улсад аливаа ташаа, төөрөгдүүлсэн мэдээллийг үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийг сэтгэл санаанд сөргөөр нөлөөлсөн гэж үзвэл эрүүгийн хэрэгт холбогдуулдаг хуулийн зохицуулалттай. Казахстан улсад сэтгүүлч мэргэжлийг үзэл суртлын зэвсэг, төрийн үзэл санааг л иргэдэд дамжуулах үүрэгтэй гэдэг байдлаар хандаж байгаа нь ажиглагдав. Тус улсын Засгийн Газар сэтгүүлчдийн дунд магадлан итгэмжлэл явуулж тусгай үнэмлэх олгодог. Тус үнэмлэхийг сэтгүүлч авснаар төрийн байгууллагуудаас мэдээлэл авах эрхтэй болдог. Өөрөөр хэлбэл магадлан итгэмжлэгдэж байж мэдээллийн эх сурвалжтай холбоо тогтоох боломж нь ихэснэ. Казахстан Улс мэдээлэл-сэтгэл зүйн түрэмгийллээс сэргийлэх үндэсний чадавхаа нэмэгдүүлэх зорилгоор хэвлэл мэдээллийн боловсрол олгох хичээлийг ЕБС-ийн дунд ангиас нь эхлэн заавал судлах хичээл болгосон. Мөн адил төстэй хичээлийг ахлах сургуульд сонгон суралцах хичээл хэлбэрээр оруулдаг байна.

АНУ бол Үндсэн Хуульдаа “Конгресс хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн эрхийг

хязгаарласан хууль батлахыг хориглоно” хэмээн заалт оруулсан байдаг. Иймээс аль ч цаг үед АНУ-д үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх эрхийг хязгаарлахгүй гэсэн бодлого хэрэгжиж иржээ. Гэхдээ АНУ-д гол радио, телевиз, тогтмол хэвлэл, цахим мэдээллийн сайтууд нь томоохон медиа корпорацийн бүрэлдэхүүнд байдаг. Жишээлбэл, “The Walt Disney” компанийн бүрэлдэхүүнд Disney Channel, ESPN, Pixar, Marvel Studios, ABC, Hulu зэрэг телевизийн суваг, кино студи байдаг бол Warner Bros корпорацийн бүрэлдэхүүнд HBO, Warner Bros. Pictures, CNN, Discovery Channel, Eurosport зэрэг кино студи, телевизийн суваг байдаг. Тус улсад хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь хүчтэй нөлөөтэй боловч иргэд нь хуурамч мэдээлэлд автаж төөрөгдөлд орох нь түгээмэл байдаг гэж Холбооны Засгийн Газар дүгнэжээ. Хуурамч мэдээлэл тархаж байгаа гол талбар нь цахим орчин гэж үзээд АНУ-ын Холбооны Засгийн Газрын шийдвэрээр цахим орчинд хяналт тавих, хуурамч мэдээллийг илрүүлж устгах үүрэгтэй мэргэшсэн байгууллага ажиллуулж байна. Тухайлбал, 2018 онд Кибер Аюулгүй Байдлын Агентлаг (англи. Cybersecurity and Infrastructure Security Agency), 2020 оны Конгрессын сонгуулийн дараа АНУ Кибер аюулгүй байдлын орон зайн агентлаг (Cybersecurity and Infrastructure Security Agency) “CISA” хов, цуу ярианд хяналт тавих ажлыг эхлүүлсэн. Мөн нийгмийн сүлжээг үүсгэн байгуулсан технологийн компаниудтай хамтран ажиллаж хуурамч мэдээлэл цацагдсан бол тодорхой шалгуур үзүүлэлтээр задлан шинжилж, шаардлагатай бол тархах хүрээг нь хумих арга хэмжээг авдаг. АНУ-д хуурамч мэдээлэлд автахас сэргийлэх хамгийн үр дүнтэй арга бол иргэдийн боловсролыг дээшлүүлэх, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн тухай мэдлэгтэй болгох явдал гэж үздэг байна. Жишээлбэл, “АНУ-ын иргэний боловсрол олгох төв”-ийн (англи. iCivics) хэвлэл мэдээллийн боловсрол олгох сургалтын хөтөлбөр зохиож ерөнхий боловсролын сургуулиудад санал болгодог байна.

Европын Холбооны гишүүн орнууд хуурамч мэдээллийн тархалтыг зогсоохын тулд хамтран ажилладаг онцлогтой. Европын Холбооны гишүүн 27 улс цахим аюулгүй байдлыг хангах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн үйл ажиллагааг зохицуулах, цахим орчин дахь харилцааг зохицуулах тус тусын үндэсний хэмжээний хуультай. Гэхдээ эдгээр хуулиуд нь Европын Холбооны салбар байгууллагуудаас баталсан эрх зүйн баримт бичгийн агуулгатай харшлах ёсгүй. Европын Холбооноос хуурамч мэдээллийн эсрэг авч байсан арга хэмжээ нь эхэн үедээ няцаалт хийх байсан бол сүүлийн үед Европын нэгдмэл байдлаар хуурамч мэдээлэлд хариу урвал үзүүлэх бодлого баримтлах болсон байна. Европын Холбоо нь “Төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэлтэй тэмцэх кодекс”, “Стратегийн коммуникацын салбар дахь Европын Холбооны төлөвлөгөө” зэрэг баримт бичгүүдийг баталжээ. 2018 онд Европын Холбооны гүйцэтгэх эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч байгууллага Европын комисс интернэтийн сүлжээ дэх төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэлтэй тэмцэх ажлын хүрээнд цахим платформууд үйл ажиллагаагаа ил тод болгох, Европын Холбооны орнуудын нутаг дэвсгэрт явуулж байгаа үйл ажиллагаагаа тайлагнадаг болох санаачилга гаргасан. Энэ хүрээнд “Төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэлтэй тэмцэх кодекс” (Code of Practice on Disinformation) хэмээх баримт бичгийг боловсруулсан. Уг баримт бичгийн нөхцөлүүдийг зөвшөөрч нэгдэх эсэх нь цахим платформуудын сайн дурын асуудал байх болно гэж тодотгосон. 2018 оны 10 дугаар сард энэ кодекс Facebook, Google, Twitter, Mozilla, 2019 оны 5 дугаар сард Microsoft компани, 2020 оны 6 дугаар сард Tik Tok нэгдсэн байна. Түүнчлэн интернэт орчинд зар сурталчилгаа явуулдаг томоохон аж ахуйн нэгжүүд сайн дурын үндсэн дээр нэгдсэн. Төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэлтэй тэмцэх бодлого хэрэгжүүлэх явцдаа Европын Холбооноос авч хэрэгжүүлсэн дараагийн алхам нь хараат бус баримт шалгагчдыг дэмжих явдал байв.

Үүний тулд 2019 онд “Европын цахим хэвлэл мэдээллийн ажиглалтын төв” (European Digital Media Observatory /EDMO) үүсгэн байгуулжээ. Тус байгууллага 2020 оноос идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн. Хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд, судлаачид, баримт шалгагчдад зориулсан салбар дундын хамтын төв бөгөөд хуурамч мэдээлэлд няцаалт өгөх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг. 2019 оны 3 дугаар сарын 18-нд төөрөгдүүлсэн хортой мэдээллийн тухай шуурхай сэрэмжлүүлэх системийг (Rapid Alert System) Европын Холбооноос ажиллуулж эхэлсэн байна. Шуурхай сэрэмжлүүлэх систем нь дараах байдлаар ажилладаг. Европын Холбооны аль нэгэн гишүүн орон төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэл түгээж байгаа кампанит ажиллагааг илрүүлсэн бол Европын Комисс руу мэдэгдэнэ. Уг мэдэгдэлд тухайн мэдээллийн сэдэв, агуулга, мэдээлэл түгээж байгаа арга хэрэгсэл, болзошгүй үр дагаврын тухай дурдсан байдаг. Дараагийн шатанд уг мэдэгдлийг хүлээн авсан Европын Комиссын харьяа шинжээчдийн баг уг мэдээллийг шалгаж, дүн шинжилгээ хийнэ. Тэдний гаргах дүгнэлтэд үнэн бодит байдал, цар хүрээ, боломжит эрсдэлийн тухай өгүүлсэн байна. Гуравдугаар шатанд, хэрвээ төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэл түгээж байгаа нь тодорхой бөгөөд Европын үнэт зүйлс, аюулгүй байдалд сөрөг нөлөө үзүүлнэ гэж дүгнэлт гаргасан бол Европын Комисс нь бүх гишүүн орнуудынхаа төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэлтэй тэмцэх ажлыг хариуцсан байгууллагууд руу сэрэмжлүүлэг тараана. Дөрөвдүгээр шатанд, сэрэмжлүүлэг хүлээн авсан гишүүн орнууд нь төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэлтэй тэмцэх хариу арга хэмжээг өөрсдийн онцлогтоо нийцүүлэн зохион байгуулна. Төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэл түгээж байгаа кампанит ажлыг үргэлжлүүлэн гүнзгийрүүлэн судлах, үнэн бодит байдалд нийцэхгүй мэдээллийг няцаасан мэдэгдэл гаргаж иргэдэд анхааруулна. Шуурхай сэрэмжлүүлэх систем нь төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэл түгээж байгаа кампанит ажиллагааны тухай цаг алдахгүй мэдэх, хамтын хүчээр хариу арга хэмжээ авахад дөхөм болдог. Мөн төөрөгдүүлсэн хортой мэдээллийн эсрэг тэмцэж, түүний эсрэг хариу арга хэмжээ авч байгаа туршлага солилцох, сургамж авах талбар болж байна. Цахим орчинд хуурамч мэдээллийн тархалтыг зогсооход иргэд өөрсдөө гол үүрэгтэй гэж Европын Холбоо үзэж байна. Иймд мэдээлэлд шүүлтүүртэй хандах, хүлээн авсан мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх чадвартай болгохын тулд ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдаас эхлээд их дээд сургуулийн оюутнуудад тусгай хичээл зааж байна.

АНУ-ын социологич, эрдэмтэн Ф. Сиберт, Т. Петерсон, У. Шрамм нар 1956 онд хамтран судалгаа хийсний үр дүнд “Хэвлэлийн дөрвөн онол” хэмээх бүтээл бичсэн. Уг бүтээлд дэлхийн улс орнуудын хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийн үйл ажиллагааны зарчим, нийгэмд гүйцэтгэж байгаа үүрэг оролцоо, нөлөөлөл, төр засгаас ОНМХ-д хандах хандлага зэрэгт ажиглалт хийж “сэтгүүл зүйн авторитари онол”, “нийгмийн хариуцлагатай сэтгүүл зүйн онол”, “зөвлөлт маягийн коммунист онол”, “сэтгүүл зүйн либертари онол” байдаг гэж нотолсон. Сэтгүүл зүйн салбар, хэвлэл мэдээллийн орчин нь улс төрийн дэглэм, тогтолцооноосоо хамаарч байгаа гэдэг таамаглалыг дээрх гурван эрдэмтэн нотолсон. Манай судалгааны ажлын явцад хуримтлуулсан баримт мэдээлэл, хийсэн ажиглалт нь “Хэвлэлийн дөрвөн онол” дагуу тайлбар дүгнэлт гаргахад хүргэсэн юм. Улс төрийн дэглэмийн хувьд авторитари шинжтэй улс орнууд ОНМХ-ийн үйл ажиллагаа, сэтгүүлчдийн уран бүтээлийн агуулга, цахим орчин, нийгмийн сүлжээ дэхь иргэдийн мэдээллийн харилцаанд хатуу хяналт тогтоосон байна. Харин либерал чиг баримжаатай улс орнуудад сэтгүүл зүйн салбарын үйл ажиллагаанд төр засаг нь аль болох хөндлөнгөөс оролцохгүй байх, нийтийн эрх ашгийг хамгаалахын тулд цахим орчинд тархаж байгаа хуурамч мэдээлэлд хязгаарлалт тогтоохыг оролдож байна.

Авторитари дэглэмтэй улс орнуудад хуурамч мэдээ, төөрөгдүүлсэн хортой мэдээлэл түгээсэн, бусдыг (ялангуяа улс орны лидерийг) гүтгэж нэр төрийг нь гутаасан гэж үзвэл 1-5 жил шоронд хорих ял оноодог хуулийн зохицуулалтай байна. Харин хэвлэлийн эрх, эрх чөлөөг дэмждэг улс орнуудад үнэн бодит байдалд нийцэхгүй мэдээллийг нь устгах (устгуулах), залруулга хийх боломжийг олгож, их хэмжээний мөнгөн торгууль оноох бодлого баримталж байна. Хуурамч мэдээ, төөрөгдүүлсэн хортой мэдээллийг ялгаж таних чадварыг ард иргэдэд эзэмшүүлэхийн тулд улс орон бүр өөрийн онцлог нийцсэн сургалтын хөтөлбөр боловсруулж ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдад зааж байна. Судалгаанд хамрагдсан орнуудын хэвлэл мэдээллийн боловсрол олгох сургалтын хөтөлбөрт дүн шинжилгээ хийж үзэхэд, бага балчир насанд нь хүрээлэн байгаа орчных нь тухай бодит мэдээлэл, ойлголт өгөх, баримтыг харьцуулах чадвар суулгахад чиглэсэн агуулгатай байна. Мөн интернэтийн сүлжээний хэрэглээний соёл, мэдээлэл хайх, нийгмийн сүлжээнд хувийн аюулгүй байдлаа хэрхэн хангах тухай зааж сургаж байна. Нас ахих тусам дээрх үндсэн ойлголтоо улам гүнзгийрүүлж, мэдээллийн агуулга хэлбэрт дүн шинжилгээ хийх, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилладаг үндсэн зарчим, үүргийг тайлбарлаж, өөрсдөө контент бүтээх, кибер халдлагад өртөхөөс сэргийлэх тухай зааж сургаж байна.

Хуурамч мэдээллийн тархалтыг хязгаарлахын тулд Монгол Улсад ямар алхам хийж байгааг одоо авч үзье. Манай улсын хувьд иргэдийн олонх нь нийгмийн сүлжээг олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл гэж эндүүрч байна. Үүний шалтгаан нь интернэтэд холбогдсон компьютер, гар утастай хүн бүр мэдээлэл хүлээн авагч, мэдээлэл үйлдвэрлэгч, мэдээлэл түгээгч болсон энэ үед мэргэжлийн хэвлэл мэдээллийн байгууллага ба үзэл бодлоо илэрхийлж байгаа хувь хүний хоорондын зааг ялгаа багассантай холбоотой. Олон түмнийг нийтлэл, нэвтрүүлгийн тусламжтайгаар үнэн бодитой мэдээллээр шуурхай, тогтмол хангах зорилго бүхий тогтмол хэвлэл, радио, телевиз, мэдээллийн агентлаг, баримтат кино, цахим хэвлэл зэрэг мэдээллийн сувгийг олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл гэж нэрлэдэг. (Зулькафиль.М, 2018)

Эдгээр нь өөрийн гэсэн редакцтай, хүний нөөцтэй, мэргэжлийн хэм хэмжээг баримтлан ажиллахыг чармайдаг. Сэтгүүл зүйн онолд эдгээрийг олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл (ОНМХ) гэж нэрлэдэг. Сэтгүүл зүйн салбарын багш, судлаачид бид интернэтийн сүлжээг бүхэлд нь ОНМХ гэж хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй гэдэгт санал нэгддэг. Төрийн эрх бүхий байгууллагаас албан ёсоор зөвшөөрөл (лиценз, гэрчилгээ, тусгай зөвшөөрөл г.м.) үйл ажиллагаа явуулж байгаа өөрийн гэсэн редакцтай, бүх нийтэд хамаарал бүхий цаг үеийн шинжтэй үйл явдал, үзэгдэл, баримтыг цуглуулж, боловсруулж сэтгүүл зүйн бүтээл бэлтгэж, түүнийгээ олон түмэнд тогтмол давтамжтай түгээдэг веб сайтыг л ОНМХ-ийн тоонд оруулж тооцож болно гэдэг байр суурийг сэтгүүл зүй судлаачид баримталдаг. Интернэтийн сүлжээнд тулгуурлаж үйл ажиллагаа явуулдаг Facebook, Twitter, YouTube гэх мэт нийгмийн сүлжээг (social network) хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл гэж тооцож болохгүй. Учир нь нийгмийн сүлжээнд бүртгүүлсэн ямар ч хэрэглэгч цахим орон зайд өөрийн хуудсыг бий болгож, түүндээ өөрийн үзэл бодлоо бичиж, гэрэл зураг, аудио видео бичлэг оруулж тодорхой хүрээллийн хүмүүст мэдээлэл түгээдэг. Ийм мэдээллийн агуулга нь гол төлөв хувь хүний дотоод ертөнц, ахуй амьдралтай холбоотой байдаг. Тухайн хүн сэтгэл санааны байдал, сэтгэл хөдлөл зэргээ нийгмийн сүлжээнд цахим хуудастаа илэрхийлж болно. Энэ бүх мэдээлэл нь илүү хувийн шинжтэй, гол төлөв найз нөхөд, дотнын хүмүүст нь зориулагдсан байх нь нийтлэг. Иргэдээс гадна янз бүрийн чиглэлээр бизнесийн үйл ажиллагаа явуулдаг аж

ахуйн нэгжүүд, төрийн байгууллагууд, ОНМХ-үүд нийгмийн сүлжээнд өөрсдийн албан ёсны хуудас (page) нээх нь ердийн үзэгдэл болов. Аж ахуйн нэгж, төрийн байгууллагууд, хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд ийнхүү нийгмийн сүлжээнд албан ёсны хуудсаа нээснээр харилцагч, үйлчлүүлэгч, хэрэглэгчидтэйгээ илүү эргэх холбоо сайжирна, бизнесийн ашиг орлогоо нэмэгдүүлнэ, салбар дотроо нэр хүндээ өсгөнө гэсэн найдлага тавьдаг. Сонин сэтгүүлүүд, мэдээний төрөлжсөн веб сайтууд шинэ нийтлэлийнхээ линкийг байршуулах, радио телевизийн сувгууд эфирээ нийгмийн сүлжээгээр давхар шууд дамжуулах гэх мэт мэдээлэл хүлээн авагчдын тоогоо нэмэгдүүлэх зорилгоор технологийн бүх боломжийг идэвхтэй ашиглаж байна. Зарим сэтгүүлч олон нийтийн сүлжээнд хувийн аккаунт үүсгэхээс гадна ажил мэргэжлээ тодотгосон хуудас давхар үүсгэсэн байдаг. Уг талбартаа өөрийн үзэл бодлоо дэлгэрэнгүй бичих, өөрийн уран бүтээлээ сурталчлах зэрэг үйлдэл хийдэг. Гэтэл ихэнх интернэт хэрэглэгч нар хувь сэтгүүлч мэргэжилтэй хүн өөрийн цахим хуудсаар илэрхийлсэн хувийн үзэл бодол төдий цөөн мөр эх бичвэрийг нь сэтгүүл зүйн уран бүтээл мэтээр эндүүрч ойлгодог. “Нийгмийн сүлжээ бол ОНМХ юм.” гэсэн буруу ойлголт нийгэмд төлөвшөөд байна.

Манай судалгааны хүрээнд 2023 оны 12 дугаар сараас 2024 оны 1 дүгээр сарыг дуусах хүртэл хоёр сарын хугацаанд ажиглалт хийхэд Facebook нийгмийн сүлжээнд монгол хэлээр 50 хуурамч мэдээлэл тархсан байлаа. Өөрөөр хэлбэл, манай Монгол Улсад өдөрт хамгийн багадаа нэгээс хоёр хүртэлх тооны төөрөгдүүлсэн хуурамч мэдээлэл нийгмийн сүлжээгээр цацагдаж байна гэсэн үг юм. Судалгаа хийсэн хугацаанд олон нийтийн сүлжээнд цацагдсан үнэн бодит байдалд нийцэхгүй 50 хуурамч мэдээг сэдэв, хийсэн аргаар нь ангилсан.

Сэдэв	Тоо	Хувиар
Санхүү	13	26%
Эрүүл мэнд, анагаах ухаан	9	18%
Олны танил хүмүүсийн хувийн амьдрал	9	18%
Аваар, байгалийн гамшиг	5	10%
Уул уурхайн салбар	3	6%
Шинжлэх ухааны нээлт	3	6%
Гэмт хэрэг	2	4%
Шашин	1	2%
Бусад: гадаадын иргэдийн эсрэг чиглэсэнүндэс угсаагаар ялгаварласан гм.	5	10
Нийт	50	100%

Хүснэгт 1. Хуурамч мэдээллийн сэдвийн ангилал

Манай улсад 2020 онд байгуулагдсан “Монголын баримт шалгагчдын төв” нийгмийн сүлжээнд тархсан мэдээллийг нягталж үнэн бодит байдалд нийцэж байгаа эсэхийг нь өөрийн сайтдаа болон бусад хэлбэрээр олон нийтэд мэдээлэх гэж оролддог. Үнэн бодит байдалд нийцэхгүй мэдээллээс ард түмнийг сэрэмжлүүлсэн үүнээс өөр дорвитой алхам, арга хэмжээ, үндэсний хэмжээний хөтөлбөр байгаа эсэх нь бүрхэг байна. 2020 оны 6 дугаар сарын 29-нд манай улсын төрийн болон төрийн бус байгууллага, Үндэсний олон нийтийн радио, телевиз зэрэг нэр бүхий 15 байгууллага Монгол улсад хэвлэл мэдээллийн суурь боловсролыг нийгмийн бүхий л хүрээнд хөгжүүлэхэд хувь нэмэр оруулж, шийдвэр гаргагч болон олон нийтийн

мэдлэг, ойлголт, хандлагыг дээшлүүлэх, бодлого шийдвэрт нөлөөлөхөд оролцогч талуудын нэгдмэл хүчин чармайлт, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэн бэхжүүлэх зорилготой Үндэсний сүлжээ байгуулахад гарын үсэг зурж байв. Уг баримт бичигт УИХ-ын Тамгын Газар, ЮНЕСКО-ийн Монголын Үндэсний Комисс, Боловсролын Хамтын Ажиллагааны Нийгэмлэг, БСШУСЯ-ны харьяа Насан туршийн боловсролын үндэсний төв, Цагдаагийн Ерөнхий газар, Харилцаа Холбооны зохицуулах хороо, “Бүх нийтийн боловсролын төлөө” Иргэний Нийгмийн Үндэсний Эвсэл, Глоб интернэйшнл төв, Д.Нацагдоржийн нэрэмжит төв номын сан, Засгийн Газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Гэр бүл, хүүхэд залуучуудын хөгжлийн газар, МҮОНТВ-ийн “Гэр бүл” суваг, Хүүхэд Хамгааллын Үндэсний сүлжээ, Харилцаа Холбоо Мэдээллийн Технологийн Газрын “Радио, телевиз, нийгмийн мэдээллийн сүлжээний бодлого, зохицуулалтын газар”, Монголын Хэвлэлийн Хүрээлэн нэгдсэн байна. Гэвч энэ “Үндэсний сүлжээ”-ний үйл ажиллагаа одоо ямар түвшинд байгаа, дээр нэр дурдсан олон байгууллагууд хэрхэн хамтран ажилладаг, ямар үүрэг, оролцоотой байх тухай дэлгэрэнгүй мэдээлэл нээлттэй эх сурвалжуудаас олдоогүй. 2020 оны 9 дүгээр сарын 23-нд Цагдаагийн Ерөнхий Газар худал мэдээлэлтэй тэмцэх бие даасан нэгж байгуулснаа зарласан бөгөөд тухайн үед энэ тухай өдөр тутмын хэвлэл, мэдээний сайтуудаар мэдээлсэн юм. Цагдаагийн ерөнхий газрын дэд дарга, хурандаа Ж.Амгалан нь хэвлэлд өгсөн ярилцлагадаа “Эдийн засгийн аюулгүй байдал, хүн амын удмын сангийн аюулгүй байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлын аюулгүй байдалд нөлөөлж байгаа энэ бүхэн үндэсний аюулгүй байдлын эсрэг чимээгүй дайн, хорлон сүйтгэх ажиллагаа, мөн үндэсний аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй хуурамч мэдээлэл тараах, бусдыг гүтгэх, доромжлох гэмт хэргийн шинжтэй мэдээллийг шалгах, таслан зогсоох чиглэлээр тухайн нэгж нь цахим орчинд худал мэдээлэлд хяналт шалгалт явуулна” гэж цохон тэмдэглэж байв. 2020 оноос “Сэтгүүл зүйн Инновац, Хөгжлийн Үүр төв” НҮТББ нь үйл ажиллагаа явуулж байна. Тус байгууллага нь зорилгоо технологи болон Монголын сэтгүүл зүйн экосистемд нийцсэн менежментийн хосолсон шийдлийг нутагшуулна гэж тодорхойлжээ. Хувийн хэвшил, төрийн байгууллагуудад социал маркетингийн контент үйлдвэрлэх үйлчилгээ үзүүлэх замаар санхүүжилт босгож, өөрийн www.uzeg.agency платформыг хөгжүүлэхийн зэрэгцээ “Mongolian Fact-checking Center”-ийн үйл ажиллагааг санхүүжүүлж байна. “Mongolian Fact-Checking Center” нь цахим орчинд цацагдаж буй мэдээллийг баримтаар нягталж, олон нийтэд үнэн, зөв мэдээлэл хүргэх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг. Олон нийтэд аливаа мэдээллийн баримтыг нягтлах арга замыг үлгэрлэн зааварчлах, тэдний мэдээллийн боловсролыг дэмжих, сайжруулах зорилготой. “Mongolian Fact-Checking Center” нь АНУ-ын Poynter академийн дэргэдэх Олон улсын баримт шалгах сүлжээний (англи IFCN) баталгаат гишүүн байгууллага болсон. Түүнээс гадна Монгол Улсаас “Meta” компанийн Хөндлөнгийн баримт шалгах түнш болсон байгууллага. “Mongolian Fact-Checking Center”-ийн мэдээлэл шалгасан тайланд үндэслэж Meta компанийн алгоритм ажиллаж, facebook болон instagram-д тухайн мэдээлэлд үнэлгээ өгдөг. Мөн ижил төстэй агуулга болон хуваалцсан, реакц болон сэтгэгдлээр идэвхжүүлсэн тохиолдол бүрд мэдэгдэл хүргүүлэн, хуурамч мэдээллийг бууруулах чиглэлээр ажилладаг. “Mongolian Fact-Checking Center” нь редакцын зарчмаар ажилладаг бөгөөд орон тооны байнгын баримт шалгагч ажиллуулдаг. Редакц нь өөрсдийн сонголтоор сэжигтэй гэж үзсэн мэдээллийг, эсвэл иргэд, албан байгууллагаас ирүүлсэн хүсэлтэд үндэслэн баримтын үнэн зөв эсэхийг нягталж шалгах ажлыг гүйцэтгэдэг. Аливаа мэдээллийг нягтлан шалгахдаа заавал анхдагч эх сурвалжтай холбогдоно. Холбогдох боломжгүй, эсвэл өгөгдсөн хугацаанд хариу авч амжаагүй нөхцөлд учир шалтгааныг заавал баримт шалган нийтлэхдээ дурдана. “Mongolian

Fact-checking Center” нь анхдагч эх сурвалжтай заавал холбогдох ч эцсийн дүгнэлтэд баталгаат эх сурвалжийн мэдээллийг чухалчилж үзнэ. Анхдагч болон баталгаат эх сурвалжийн мэдээллээр тухайн баримтыг батлах, эсвэл няцаах тохиолдолд тухайн эх сурвалжийг заавал ил тод мэдээнэ. Зөвхөн тухайн эх сурвалжийн хувийн аюулгүй байдал, эдийн засгийн баталгаат байдалд сөргөөр нөлөөлөхүйц тохиолдолд дурдахгүй байж болно. Гэхдээ энэ тухай аль болох дэлгэрэнгүй мэдээлнэ гэсэн зарчим баримталдаг байна. (Монголын баримт шалгалгчдын төв, Баримт шалгах үйл ажиллагааны журам)

Хэлэлцүүлэг

Швейцарь улсын Цюрихын их сургуулийн эрдэмтэн Эдда Хумпребт, Франк Эссер, Антверпын их сургуулийн эрдэмтэн Петер Ван Аелст нар 2020 онд “Онлайн хуурамч мэдээлэлд тэсвэртэй байдал: Үндэстэн дамнасан харьцуулсан судалгааны хүрээ” сэдэвт эрдэм шинжилгээний өгүүлэл бичсэн. Тэд дэлхийн аль улсын иргэд цахим орчин дахь хуурамч мэдээлэлд автаж байгааг, ямар нөхцөлд хуурамч мэдээлэл өргөн цар хүрээтэй тархаж байгаа зүй тогтлыг судалсан байна. (Humprecht, Edda ; Esser, Frank ; Van Aelst, Peter, 2020)

Хэрвээ тухайн улсад:

-Үндэсний хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь иргэдийнхээ оюун санааны эрэлт хэрэгцээг хангаж чадахгүй (өөрөөр хэлбэл хүмүүс сонин, радио, телевиз, мэдээний веб сайтад итгэдэггүй) бол хүмүүс албан бус мэдээллийн эх сурвалж, нийгмийн сүлжээнд хандах нь нэмэгддэг байна;

-Зар сурталчилгааны зах зээлийн орон зай их бол худал мэдээ, хуурамч мэдээлэл тархах нь таатай нөхцөл болдог байна;

-Нийгмийн сүлжээ (social network), нийгмийн медиа (social media) хэрэглээ их бол худал мэдээ, хуурамч мэдээлэл улам их тархах магадлал нэмэгддэг.

Энэ судалгааг хийсэн эрдэмтэд дараах гол дүгнэлтийг хийсэн. Энэ нь: улс төрчид, нийгмийн зүтгэлтнүүд, олны танил хүмүүс популизм бага хийдэг бол, иргэд нь албан ёсны ОНМХ-д итгэх итгэл өндөр бол, олон нийтийн статустай радио телевиз (public radio and public television) нь хүчирхэг бол, хэвлэл мэдээллийн салбарын үйл ажиллагаанд нийгмийн бүх гишүүд ямар нэг байдлаар оролцоотой бол, нийгмийн сүлжээ, социал медианы хэрэглээ бага бол цахим орчинд хуурамч мэдээлэл, худал мэдээ тархах нь бага байх болно. Дээрх эрдэмтдийн хийсэн судалгааны ажлын гол үзэл санаатай уялдуулан Монголын хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл ба цахим орчны өнөөгийн байдалд SWOT анализ хийж үзэв.

Давуу тал	-Үндэсний хэмжээний ОНМХ-ийн систем бүрэлдсэн. -Мэдээллийн харилцааг зохицуулах бодлогын баримт бичгүүд, хууль эрх зүйн орчин бүрэлдсэн. -Үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх хангагдсан. -Монгол Улсад интернет хэрэглээний үзүүлэлт хүн амын тоотой харьцуулахад харьцангуй сайн. -ХМХ-үүд нь social network идэвхтэй ашиглаж сэтгүүл зүйн бүтээлийн хүртээмжээ нэмэгдүүлэхэд анхаардаг. -Суурь боловсролыг үнэ төлбөргүй байна. Хүсвэл хувийн өмчийн ЕБС-д хүүхдээ сургаж болно. Ерөнхий боловсролын сургуулийн сурах бичгийг БСШУЯ-ны мэргэжилтнүүд хянаж, баталж сургалтад ашиглаж байна.	Боломж	-ОНМХ-д тавигдах техник технологийн шаардлага, шалгуурыг чангатгах, хүний нөөц, мэргэжлийн редакцын зөвлөлтэй байх шаардлага тавих боломжтой. -Үндэсний эв нэгдлийг бэхжүүлэх, үндэсний түүх, өв уламжлал, ёс суртахуун, шударга зан чанарыг сурталчилсан, шинэ инновацыг дэмжсэн агуулгатай нэвтрүүлэг, хөтөлбөр, кино бүтээх хангалттай хүний нөөц бий. -Гадаадын орнуудад чиглэсэн Монголыг сурталчлах тайз дэлгэцийн бүтээл гаргах, “Монголын дуу хоолой” радио станц, MNB World теле сувгийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэх -ЕБС-д хэвлэл мэдээллийн боловсрол олгох сургалтын хөтөлбөр боловсруулах. Энэ нь бие даасан, эсвэл нийгмийн тухай мэдлэг хичээлийн хүрээнд байж болно. -E-Mongolia системийг ашиглан иргэдэд санаачилгаараа ташаа мэдээлэл, төөрөгдүүлсэн хортой мэдээллийн тухай баримт шалгагч нар мэдээлдэг болох
Сул тал	-Хүн амын тоотой харьцуулахад хэт олон хэвлэл мэдээллийн байгууллагатай болсон нь нийгмийн санаа бодлыг төлөвшүүлэхэд бэрхшээл үүсгэсэн. -ОНМХ, мэдээллийн харилцааг зохицуулдаг хуулийн хэрэгжилт нь хангалттай хэмжээнд хүрээгүй. -Бусдыг гутаан доромжлох, ОНМХ-ийг хувийн явцуу ашиг сонирхолд ашиглах хандлага илэрдэг. -Мэргэжлийн редакциятай ОНМХ, ба social media-ын зааг ялгааг олон нийт мэдэхгүй байна. -Social network ашиглах соёл төлөвшөөгүй. Цахим орчинд цацагдаж байгаа мэдээлэлд иргэд дүн шинжилгээ хийж, шүүлтүүртэй хандах чадвар дутмаг.	Аюул занал	-Монголын ОНМХ-д гадаадын хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх, телевизийн хөтөлбөрт аль нэг улсын соёл, ахуй, амьдралын хэв маягийг сурталчилсан гадаадын нэвтрүүлэг, хөтөлбөр, киноны эзлэх хувь нэмэгдэх хандлага даамжирна. -Янз бүрийн эх сурвалжууд social network-д баталгаагүй, нягталж шалгаагүй мэдээлэл нийлүүлж нийгэмд хагарал, талцал, үл ойлголцол, хүмүүс төр засагт итгэх байдал буурах, бүгдийг үгүйсгэх, хоосон шүүмжлэх сэтгэлгээг төлөвшүүлэх аюултай. -Нийгмийн сүлжээнд тархаж байгаа дуулиантай цочирдом мэдээлэл нь нийгэмд айдас төрүүлж, нийт хүн амын сэтгэцийн эрүүл эмгэг үүсгэнэ

Хүснэгт 2. Монголын хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл ба цахим орчны өнөөгийн байдалд хийсэн SWOT анализ

Дүгнэлт

Хуурамч мэдээлэл гэдэг ойлголт нь хүн төрөлхтний мэдээллийн харилцаа бий болсон үеэс л бий болсон бөгөөд XXI зуунд интернэтийн сүлжээ мэдээлэл харилцааны гол хэрэгсэл болсон энэ үед хуурамч мэдээлэл тархах цар хүрээ нь урд хожид байгаагүйгээр нэмэгдсэн тул дэлхийн бүх улс орны хувьд анхаарлаа хандуулах ёстой асуудал болж хувирсан байна. Хуурамч мэдээлэл бэлтгэж түгээж байгаа эх сурвалж нь хувь хүн, тодорхой ашиг сонирхлоороо нэгдсэн бүлэглэл, улс төрийн нам, гадаад оронд үүсгэн байгуулагдсан үндэстэн дамнасан корпорац, гадаадын улсын төр засгийн байгууллага ч байх бүрэн боломжтой. Дэлхийн улс орон бүр хуурамч мэдээллийн тархалтыг хязгаарлахын тулд хууль баталж, тухайн хуулийг хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн цахим орчин дахь харилцааг зохицуулах чиг үүрэгтэй төрийн байгууллага үүсгэн байгуулсан байна. Мөн төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах баримт шалгагчдыг дэмжиж байна. Мэдээлэлд шүүлтүүртэй ханддаг чадвартай болгохын тулд бага наснаас нь эхлэн хэвлэл мэдээллийн боловсрол олгох сургалт явуулж байна. Зарим улс оронд тусдаа хичээл зааж байгаа бол зарим улс оронд ерөнхий боловсролын бусад хичээлийн агуулгад нь хэвлэл мэдээллийн боловсролын тухай агуулгыг оруулсан байна. Манай улсын төр засгаас, хууль хяналтын байгууллагууд, сайн дурын төрийн бус байгууллагууд хуурамч мэдээлэлтэй тэмцэх хүрээнд тодорхой алхмыг хийж байна. Гэхдээ технологи тасралтгүй хөгжиж байгаа учраас хүч нэмэгдүүлэн ажиллах хэрэгтэй гэсэн сорилттой тулгараад байгаа юм. Монгол Улс бол ардчилсан тогтолцоотой, үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх эрх, эрх чөлөөг Үндсэн Хууль болон бусад хуулиараа баталгаажуулсан улс. Иймд иргэдийнхээ эрхийг зөрчихгүйгээр цахим орчинд хуурамч мэдээллийг хязгаарлах алс хэтийн зорилгодоо хүрэхийн тулд мэдээлэлд шүүлтүүртэй ханддаг чадвар суулгах хичээлийг бүх шатны боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрт оруулах нь оновчтой хувилбар юм. Түүнээс гадна өөрийн гэсэн редакцтай хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд уран бүтээлээ чанаржуулж, аль нэг улс төрийн нам, ашиг сонирхлын бүлгээс хараат бус ажиллаж, сэтгүүлчид ёс зүйтэй ажиллаж, тэнцвэртэй мэдээллийг ард түмэнд хүргэх нь хуурамч мэдээлэл нийгэмд тархахаас сэргийлэхэд гол нөлөө үзүүлнэ.

Ашигласан бүтээлийн жагсаалт

- Кихтан, В. В., & Качмазова, З. Н. (2018). *Информационная война: Понятие, содержание и основные формы проявления*. Вестник Волжского университета имени В.Н. Татищева, 2(2)
- Зулькафил, М. (2018). *Сэтгүүл зүйн тайлбар толь* (х. 147). Улаанбаатар: “Удам соёл”.
- Humprecht, E., Esser, F., & Van Aelst, P. (2020). *Resilience to online disinformation: A framework for cross-national comparative research*. The International Journal of Press/Politics, 25(3).
- Аюулгүй байдал судлалын хүрээлэн. (2019, November 4). Хуурамч мэдээ, хэвшинж, үр дагавар, нийгмийн сэтгэлзүйд үзүүлэх нөлөө-1. Retrieved December 15, 2024, from <https://niss.gov.mn/archives/1624>
- Зулькафил, М. (2018). *Сэтгүүл зүйн тайлбар толь*. Улаанбаатар: “Удам соёл”.
- Монголын баримт шалгалгчдын төв. (2020). *Баримт шалгах үйл ажиллагааны журам*. Retrieved December 15, 2024, from <https://mfcc.mn/fcp-html/>
- Кихтан, В. В., & Качмазова, З. Н. (2018). *Информационная война: Понятие, содержание и основные формы проявления*. Вестник Волжского

университета имени В.Н. Татищева, 2(2).

Сиберт, Ф., & бусад. (2016). *Хэвлэл мэдээллийн дөрвөн онол* (Орч. Зулькафиль). Улаанбаатар: “Удам соёл”.

Humprecht, E., Esser, F., & Van Aelst, P. (2020). Resilience to online disinformation: A framework for cross-national comparative research. *The International Journal of Press/Politics*, 25(3).

Summary

In this article, the author discussed the possibility of limiting the spread of false information in the digital environment. The digital environment becoming a part of humanity's everyday use has created many advantages. At the same time, negative phenomena are also emerging, one of which is false information. Many countries around the world are focusing their attention on limiting the spread of false information. The author concluded that it is important to study the methods used by countries with differing political systems, economic situations, technological developments, and press freedom to limit the spread of false information, and to seek a suitable alternative for the specific circumstances of Mongolia.

Keywords: internet, information warfare, fact-checker, technological solutions, legal regulation